

מגלים עולמות

באור החיים הקדוש

תולדות

עיין בפירוש האור החיים הקדוש מתוך הספר עקבי דרך

משפטי התורה קודם שניתנה

האור החיים הקדוש ביאר בהרחבה את פרשת מכירת הבכורה, כיצד יש למכירה זו קיום על פי ההלכה, שהרי קיימא לן (יבמות צג, א) "אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם", על פי דברי הגמרא (בבא מציעא טז, א) בדין צייד עני שאין לו מה יאכל, שאם אמר מה שיעלה במצודתי היום [מן הים] מכור לך, תיקנו חז"ל שממכרו קיים [למרות שהדבר לא בא לעולם] "משום כדי חייו" - דהיינו בגלל הצורך למכור דבר זה עבור מזונות למחייתו עתה:

1. אור החיים הקדוש פרשת תולדות, ספר בראשית פרק כה, פסוק לא-לג

ונראה כי להיות כי בכורה זו שקונה ממנו יש בה פרטים שאינם במציאות אלא במות אביו, והם דברים שלא באו לעולם, וכפי תורתנו הקדושה, אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. לזה נתחכם לומר **כיום**, כדי שתתקיים המכירה. והוא על פי מה שאמרו במסכת בבא מציעא, ופסקוהו הפוסקים (חושן משפט סי' ריא ס"ב) הצייד עני שאין לו מה יאכל, שאמר מה שיעלה במצודתי היום [מן הים] מכור לך, ממכרו קיים. והטעם, משום כדי חייו. והוא אומרו **מִקְרָה כִּי־יָמִים**, פירוש, כדן **כִּי־יָמִים**. שהרי עיף היה, ומשום **כדי חייו** ממכרו ממכר, הגם שהוא דבר שלא בא לעולם. וזולת מציאות זה, אין דין שיכול לזכות במכר הבכורה. והצדיק עָשָׂו דברי יעקב באומרו הִנֵּה אֶנְכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת, ואין לך תקנת משום כדי חייו גדולה מזו.

ויש להבין מדוע נצרך יעקב אבינו לדקדק במכירת הבכורה שתבצע על פי כל פרטי ודקדוקי ההלכה - והרי זה היה קודם שניתנה התורה.

בפשטות התשובה היא, דברי חז"ל כי האבות קיימו את התורה לפני שניתנה:

2. מסכת קידושין, פרק ד משנה יד

מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא נתנה, שנאמר (בראשית כו, ה) יַעֲקֹב אֶשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי.

3. מסכת יומא, דף כח, ב

אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תוֹרַתִּי, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

4. אור החיים הקדוש, פרשת ויחי, ספר בראשית, פרק מט פסוק ג

והנכון בעיני הוא כי האבות קיבלו התורה משם, שקיבל מנח, שקיבל מחנוך, שקיבל מאדם הראשון, אשר למדה מפי הגבורה, דכתיב (איוב כח, כז) אז ראה וגו' ויאמר לאדם, ושבאמצעותה צוהו לעבוד גן עדן, וכמו שפירשתי (בראשית ב, טו) בפסוק לעבדה ולשמרה. אך לא נצטווה אלא על ז' מצוות, שאם יעבור עליהם ייהרג. אבל שאר התורה, קרוב לשכר אם יעשה, ורחוק מן ההפסד אם לא יקיים. וכדרך שיש לנו גם אחר נתינת התורה, שיש מצוות שאם יעשה אותם האדם יטול שכר, ואם לאו אין לו עונש עליהם. כמו כן היה מיום ברא אלקים אדם בכל התורה, חוץ מז' מצוות.

והאבות לצד חביבותם בה' וחשקם באושר עליון, קיימו הכל כאומרו יַעֲקֹב אֶשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרַתִּי, ואמרו ז"ל (יומא כח, ב) קיים אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין. ואת בניו הקים תחתיו, להרוויח תועלת המצוות ועסק התורה. אבל במקום שהיו רואים תועלת דבר ההצלחה להם, כמו שתאמר יעקב כשהרגיש בהצלחתו בנישואי ב' האחיות, העלים עין מרווח הנמשך מקיום המצוה ההיא, כיון שאין לו עונש אם לא יקיימנה, כל עוד שלא ניתנה תורה.

אמנם דברים אלו יסבירו את מעשיהם של האבות הקדושים, אשר נעשו על פי התורה וההלכה.

אבל מה נענה על מעשיהם של:

◆ מלך סדום - אשר נשא ונתן עם אברהם אבינו בדיני "המציל מן הגיס", כפי שפירש האור החיים הקדוש בפרשת וירא (בראשית יד, כא).

רבי יהודה רוזאניס משנה למלך

נולד בשנת ה'ת"ז בקושטא. רבו היה רבי שמואל הלוי, המוזכר בכמה מקומות בספריו לצד רבו של רבי שמואל, המהרי"ט. הרב רוזאניס, שהחיד"א (ברכי יוסף אורח חיים סימן יג) הזכירו בתואר "הרב תנא", הקים ישיבה שנהרו אליה תלמידים רבים, והיה פוסק ואב בית דין, אך לפרנסתו עסק במסחר ובנקאות. בפעילותו הציבורית היה מגדולי המתנגדים לש"צ ולכת השבתאים.

את חידושיו והערותיו כתב על גיליונות הספרים שברשותו, והם נאספו מכתב ידו ונערכו, לאחר פטירתו, על ידי תלמידו ומסדר כתביו רבי יעקב כולי (מחבר הספר ילקוט מעם לועז).

ספריו הידועים הם, בראש ובראשונה, יצירתו המיוחדת והמפורסמת, פירוש ה"משנה למלך" על ספר משנה תורה של רמב"ם [הספר נכתב מתחילה כחידושי תורה לפי נושאים שונים, ורק לאחר מכן, נערך על ידי תלמידו רבי יעקב כולי, כפירוש על הרמב"ם].

ספר "פרשת דרכים" - חקירות בעניינים שונים.

ספר "דרך מצוותיך" - אודות מנין המצוות והמחלוקות בעניינים אלו, בין הרמב"ם בספר המצוות, הרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם שם, והסמ"ג.

נפטר בכ"ב בניסן ה'תפ"ז, ונטמן בקושטא.

לזכר ולעילוי נשמת

הרה"ח שמואל יעקב יפה ז"ל

בן הרה"ח ר' זכריה הי"ד

איש ישר ותלמיד חכם

הרביץ תורה ברבים למעלה מיובל שנים

נלב"ע ז' כסלו תשס"ז

תנצב"ה

מחשבה נוספת

דין האבות קודם מתן תורה כבני נח או כישראל

בנדון זה נחלקו חז"ל ורבותינו הראשונים, כמבואר בהרחבה בספר פרשת דרכים (דרך האתרים, דרוש ראשון) "ממדבר קדמות אשא עיני בחקירה אחת עמדו עליה המפרשים ז"ל מערכה מול מערכה, אם קודם מתן תורה, מאחר שנימול אברהם וקיים כל המצוות ואפילו עירובי תבשילין כמו שאמרו רז"ל, אם יצאו מכלל בני נח לגמרי ואפילו להקל, או לא".

וכתב הפרשת דרכים: "שוב ראיתי שדבר זה הוא מחלוקת קדום בין אבות העולם, הובא ברמב"ן ז"ל פרשת אמור (ויקרא כד, י) בענין מגדף, דכתיב ביה בתוך בני ישראל, ודרשו בתורת כהנים מלמד שנתגייר. והקשה הרמב"ן, דלמאי אצטרך שנתגייר, הא קיימא לן דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כמוהו. וכתב שחכמי צרפת אמרו, כי טעם הגירות היה מפני שהיה קודם מתן תורה, והיה משפטו לילך אחר הזכר ממה שנאמר באומות הלך אחר הזכר, וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה כדינו, אבל כשגדל נתגייר לדעתו ונימול. והרמב"ן השיב עליהם וזה לשונו, ואין דעתי כן כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו, וכמו שאמרו בעשו, ודילמא ישראל מומר שאני. ומה שאמרו שנתגייר, הוא שנכנס לברית מילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה ככל ישראל.

הרי מבואר שדעת חכמי צרפת הוא כדעת הרא"ם ז"ל, שקודם מתן תורה לא יצאו מכלל בני נח להקל ולפיכך הוצרך להתגייר, משום דקיימא לן באומות הלך אחר הזכר. אך הרמב"ן אזיל לשיטת הר"ש יפה, שהאבות יצאו מכלל בני נח אף להקל.

באופן שמחלוקת זה נפתח בגדולים ונסתיים בגדולים, דתלמודא דידן אזיל בשיטת הרמב"ן ומהר"ש יפה [שהאבות יצאו מכלל בני נח ודינם כישראל], והמדרש אזיל בשיטת חכמי צרפת והרא"ם [שלא יצאו מכלל דיני בני נח].

◆ **אבימלך מלך פלשתים** - השביע את יצחק אבינו בשבועה שיש לה תוקף על פי ההלכה, כדברי האור החיים הקדוש בפרשתנו (בראשית כו, כו-כח).

◆ **לבן הרמאי** - מתנה עם יעקב אבינו תנאים הנכונים על פי ההלכה, כמבואר בדברי האור החיים הקדוש בפרשת ויצא (בראשית כט, טו).

◆ ◆ ◆

התשובה לכך טמונה בדבריהם של הקדמונים, כי **קודם מתן תורה התחייבו כל בני האדם בדברים שהשכל מחייב**.

5. רבנו נסים גאון, הקדמה לתלמוד הבבלי

כל המצוות התלויות **בסברא ובאובנתא דליבא**, הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ.

6. רבי משה ב"ר נחמן, רמב"ן, פרשת נח, ספר בראשית, פרק ו פסוק ב

ולא נגזר עליהם [דור המבול] העונש רק על החמס, לפי שהוא **ענין מושכל איננו צריך לתורה**.

וכן מבואר בדברי אור החיים הקדוש בפרשת בא, **בביאור דבריו של פרעה למשה רבנו: "לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרנכם יצג גם טפכם ילף עמכם" - שדקדק ב"משפטי התנאים" כדת וכדין:**

7. אור החיים הקדוש, פרשת בא, ספר שמות, פרק י פסוק כד

טעם שלא הסמיך ההולכים יחד ואחר כך המוצגים, על זה הדרך לכו עבדו וגו' גם טפכם ילף עמכם [ולכאורה היה לו קודם לכלול את הטף עם ההולכים, ורק אחר כך לתת סייג לדבריו ולומר שהצאן והבקר יהיו מוצגים]. אולי **שנתחכם הרשע להקדים התנאי קודם למעשה** [כדיני "משפטי התנאים" שצריך שיהיה התנאי קודם למעשה], וזה שיעור דבריו: לכו עבדו כדברי הראשונים, שהגברים הם העובדים ולא הטף, רק אם תעשו תנאי זה שצאנכם וגו' יוצג, בתנאי זה גם טפכם ילף עמכם. וזולת התנאי לא ילכו אלא העובדים שהם הגברים, ולא הטף. ואם היה מקדים המעשה לומר טפכם ילף עמכם, ואחר כך יאמר רק צאנכם, המעשה קיים והתנאי בטל. ואולי שגם בין הגוים יקפידו על דיוק זה **להיות דברי סברא**, והם דברים הרגילים במקח וממכר.

8. רבי יעקב זילברליכט, עקבי דרך, אור החיים הקדוש, פרשת תולדות

הרי לנו מפורש בדבריו כי חובת הקיום של "משפטי התנאים" אפילו מצדו של פרעה הרשע, נובעת מכך שהם "דברי סברא". והוא הדין כל משפטי הממון של התורה, יש לומר כי נכללו באותם הדברים שהם "סברא ואובנתא דליבא, הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ". ועל כן **כל באי עולם** נתחייבו בקיומם מאז בריאת העולם, ואף קודם שניתנה התורה, ולא רק האבות.

על פי האמור נבין מדוע קודם מתן תורה נזהרו בשבועה, על פרטיה והלכותיה:

9. רבי יהודה רוזאניס, משנה למלך, הלכות מלכים, פרק י הלכה ז

יש פנים לזה דבשבועה מיהא חייבים העכו"ם לקיים שבועתם, ממה שראינו לאבותינו הקדושים אברהם ויצחק, שהשביעו לאבימלך מלך פלשתים. ובאברהם כתיב (בראשית כא, לא) כי שם נשבעו שניהם. וביצחק כתיב (שם כו, לא) וישבעו איש לאחיו. ואם איתא דבני נח אינם מוזהרים לקיים שבועתם, מה תועלת יש להם בשבועת אבימלך. וממה שהשביע יוסף את אחיו לא קשה ולא מידי, דפשיטא שהשבים היו מקיימים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וכל שכן שבועה שהיא **מצוה מושכלת** שלא להישבע בשמו לשקר, דפשיטא שהיו מקיימים שבועתם.

מאז בריאת האדם נתחייבו הכל לקיים כל מה שתלוי "בסברא ובאובנתא דלבא". ועל כן שפיר קיימו האבות הקדושים, וכן אבימלך, מלך סדום, לבן, עשו ופרעה, את כל הדינים שנתבארו לעיל, ובכלל זה הלכות שבועות, כי יסודם **בסברא ובשכל הישר**.

להרחבת העיון ולשיעור המלא בנושא זה, ראה באתר עולמות, במדור שיעורי האור החיים הקדוש, פרשת תולדות

